

FÖLDES PETRA

Alak és háttér

Egy vita margójára

LÁTÓSZÖG

Vissza a jövőbe? Oktatáspolitikai vita a gyermekeink jövőjéről *címmel szervezett vitát 2024. május 15-én a Mathias Corvinus Collegium Tanuláskutató Intézete Gyarmathy Éva nevelés-
lélektani és klinikai szakpszichológus és Setényi János oktatáskutató, a Tanuláskutató Központ
igazgatója részvételével. A mintegy száz fős közönség előtt zajló beszélgetést Gloviczki Zoltán,
az Apor Vilmos Katolikus Főiskola rektora facilitálta.¹ A beszélgetés – főleg az elő- és utóéleté-
vel együtt – mint csepp a tengerben mutatja meg az oktatáshoz kapcsolódó diskurzusunk meg-
lehetősen aggasztó állapotát.*

Gyarmathy Éva és Setényi János beszélge-
tése népes közönséget vonzott az MCC fő-
hadiszállásaként működő korábbi szálloda, a
Hotel Flamenco Feneketlen-tó parti épüle-
tébe. Az előzmények tükrében ez egyáltalán
nem meglepő: az elmúlt hónapokban kiéle-
sedett szakmai-ideológiai vitában Gyar-
mathy Éva publikálta az egyik legélesebb
reakciót Setényi Jánosnak a konzervatív
oktatási gyakorlatot favorizáló nézeteire.²
A Tanuláskutató Intézet részéről érkező

meghívás, hogy a vitát egy facilitátor által
biztosított mederben és közönség előtt foly-
tassák, sokakat meglepett, hiszen jó ideje
nem volt példa arra, hogy a kurzus valamely
intézménye egy belső körökön kívül eső
szakemberrel egyáltalán szóba álljon.

Vagyis az alkalom pusztá ténye akár op-
timizmusra is okot adhatott, sajnos azonban
az érdemi eszmecsere elmaradt. Bár a beszél-
getés ezúttal mentes volt a komolyabb indu-
latoktól, cserében mentes maradt a

¹ A beszélgetés teljes egészében megtekinthető itt: <https://www.youtube.com/watch?v=0-roqNCO5gM>

² Setényi János nagy port felvert megnyilvánulásáról másodkézből szerezhetett tudomást a közvélemény. A 2024. március 6-án Szegeden elhangzott előadásról a Telex közölt tudósítást: *Zseniális volt a poroszos oktatási rendszer az MCC kutatója szerint*. Letöltés: <https://telex.hu/belfold/2024/03/09/poroszos-oktatas-rendszer-kotelezo-olvasmany-mcc-setenyi-janos-szeged>

Gyarmathy Éva válasza *Jön egy múltba visszavágyó, pozíciót szerzett bohóc, és még a fejlesztést is megvonna a gyerekektől* címmel 2024. március 23-án jelent meg a hvg.hu-n. Letöltés: https://hvg.hu/360/20240323_gyarmathy-eva-tanulas-nehezssegek-oktatas-sni

A sajtóreakciók hatására Setényi itt mutatta be első kézből a Telex által interpretált gondolatait:

Tanuláskutató: nem lehet nélkülözni Petőfit és a matematikát az oktatásból. Veszprémy László Bernát interjúja. Letöltés: <https://mandiner.hu/belfold/2024/04/tanulas-kompetencia-mcc>; valamint Setényi János (2024. 04. 06.): *Konzerv-
nyitó – az MCC kutatójának válasza a Telex cikkére*. Letöltés: <https://index.hu/velemeny/2024/04/06/setenyi-janos-mcc-telex-szegeder-valasz-kutatas-oktatas>

résztevők mélyebb találkozásától – a gondolataik érdemi összekapcsolódásától vagy éppen összefeszülésétől is. Bár néhány rövid felvillanás erejéig reménykedhettünk abban, hogy a vitázók elképzelései interferenciába lépnek, a beszélgetéstől végül annyit kaptunk, hogy két jól körülírható, külön narratívát láthattunk körvonalazódni. Ahol pedig a kapcsolódás – akár egy érdemi vita keretében történő – kialakulásában reménykedhetnénk, ott egyelőre áthatolhatatlannak tűnő frontvonalak rajzolódtak ki. Így láthatóvá vált a reménytelenség, és ez már messze túlmutat ezen a beszélgetésen. Az oktatási diskurzusunk inkább emlékeztet süketek párbeszédére, mint felelős eszmecserére. A pódiumvita aktorai ebben szimbolikus szereplők – az elakadásban pedig a markáns értékkülönbségeket megjelenítő oktatási elitünkkel együtt az egész társadalom érintett.

Ezen a ponton el kell mondjam – mert elhallgatni sem magammal, sem az olvasóval szemben nem lenne tisztességes –, hogy nem tudom kettőt hátralépve, szimmetrikusan látni azt, ami az MCC Scruton kávézójában történt. Hiszen több mint harminc éve dolgozom azért, hogy a közoktatás a nehezen illeszkedő gyerekek és családok számára is megfelelő tanulási lehetőséget, otthonos tereket és közösséget kínáljon. Személyközpontú beállítódású szakemberként osztom Gyarmathy Éva problémafelvetését, mely szerint a gyerekek körében

ami a tisztességes, érdemi, vita kialakításában akadályoz

tapasztalható neurodiverzitásra az oktatási rendszerünknek reagálnia kell. Ismerve *A közoktatás indikátorrendszere 2023* című, frissen megjelent kötet³ számadatait a leszakadó gyerekek esélyeiről és a pszichés zavarokkal élő tanulók növekvő arányáról, az én nézőpontomból cinikus és felelőtlen háritásnak tűnik Setényi Jánosnak erre a felvetésre adott reakciója, aki nemcsak a probléma relevanciáját kérdőjelezi meg ('leszakadó gyerekek mindig is voltak, ez társadalmi sa-
jád-
tosság'), hanem magát a jelenséget is vitatja ('baj van a statisztikákban használt kategóriákkal').

Folytatva a coming outot és az önreflexióra

tett kísérletet hozzá kell tennem a fentiekhez, hogy valószínűleg kevésbé értem, és ezért bizonyára felszínesebben és minősítőbben adom vissza Setényi érvelését, mint Gyarmathy gondolatait. És éppen erről szeretnék írni a továbbiakban. Arról, ami a tisztességes, érdemi, előremutató vita kialakításában anélkül akadályoz, hogy annak tudatában lennénk.

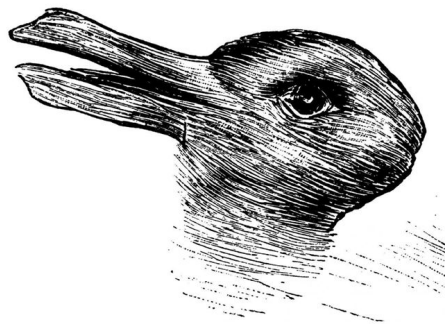
Az értelmezési keretet a 20. század első felének egyik meghatározó, és máig hatást gyakorló pszichológiai irányzata, az alaklélektan adja, amely eredetileg az észlelés sajátosságaiával foglalkozott. A jól ismert „nyúl vagy kacsa”,⁴ illetve „öregasszony vagy fiatal lány”⁵ ábrákkal látványosan bemutatható jelenség lényege az, hogy az észlelés során a részekből – azok elemzése nélkül, mintegy automatikusan – összeáll az *alaknak*

³ Varga Júlia (szerk., 2024): *A közoktatás indikátorrendszere 2023*. HUN-REN Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet, Budapest.

⁴ A rajz 1892-ben a német *Die Fliegende Blätter* című vicclapban jelent meg, majd néhány évvel később az optikai illúziókkal foglalkozó amerikai pszichológus, Joseph Jastrow fedezte fel, illetve használta praxisában.

⁵ A rajz először 1888-ban jelent meg egy német képeslapon. Később egy brit karikaturista, William Ely Hill dolgozta fel az ötletet, és 1915-ben egy viccmagazinban *A feleségem és az anyósom* címmel jelentette meg saját karikatúráját. (Ez utóbbi verziót közöljük alább.)

nevezett egész, míg a kép többi összetevője az észlelés szempontjából – szintén automatikusan – lényegtelennek minősül, ezért ezek a *háttér*et alkotják. Csakhogy az

Az alaklélektan nézőpontja számunkra azért érdekes, mert az itt tárgyalt jelenség nem csupán a vizuális adatfeldolgozás jellemzője, sokkal inkább általában a befogadásé. A felismeréséhez pedig nem kell akkurátusan megrajzolt becsapós ábrákkal operálni. Elég megfigyelni akár a leginkább hétköznapi helyzeteket, és azonnal láthatóvá válik, hogy a befogadó érzelmi attitűdje, előzetes tapasztalatai meghatározzák az észlelését: azt, hogy mire fókuszál, és így az adott helyzetben jelen lévő ingerek, információk közül számára mi tűnik fel *alak*-ként, és mi az, ami háttérben marad. Egy focimeccs hőse, kiemelkedő *alakja* – az eredménytől függetlenül – mindkét csapat táborának föltétlenül a *saját csapatának egyik játékosa* lesz, és könnyen lehet, hogy az ellenfél soraiban született kimagasló

észlelet, attól függően, hogy milyen előzetes tapasztalatokkal, elvárásokkal, beállítódással nézünk a képre, különböző (esetünkben *nyúl* vagy *kacsa*, *idős* vagy *fiatal*) lehet.

teljesítményeket, bár ugyanazt a meccset látták, egyáltalán nem tudják felidézni. A másik csapat – mindkét fél számára kölcsönösen – egyfajta háttérre képez, míg az alaknak járó figyelmet a saját játékosok kapják. De ugyanez történik a színházban is, amikor az előadás után kiderül, hogy mindenkit a saját kedvenc előadója ragadott meg, vagy az iskolai ünnepségen, ami összességében ropant unalmasnak tűnhet, kivéve persze azt a részt, amiben az érintett gyereke szerepel.

Sajnos meggyőződésem, hogy a közoktatással kapcsolatos, süketek párbeszédévé fajuló vitánkban részben ennek a jelenségnek vagyunk mindannyian az áldozatai. És ezzel nem a helyzet kialakításában viselt felelősséget szeretném szétkenni. A felelősségről azt gondolom: azt azok viselik, akik felszámolták a szakmai egyeztetés intézményeit,

akik köztisztviselői státuszba kényszerítették és ezzel gúzsba kötötték a professzionális oktatáskutatás és -fejlesztés aktorainak jelentős részét, akik – titkos szakmai bizottságokba, majd egy milliárdokkal kitömött elitintézménybe kiszervezve –, a szélesebb szakértői csoportok számára hozzáférhetővé tették a fejlesztési folyamatokat. Akik az értékközpontúság fogalmának kisajátításával diszkreditálnak nagyon is értékorientált és elkötelezett szakmai csoportokat. Nem szimmetrikus a felelősség, és nem szimmetrikus a helyzet sem, hiszen minden erőforrással és befolyással a kitüntetett szakmai szereplők rendelkeznek, ez pedig a kommunikációs térre, így a diskurzusra is jelentős hatást gyakorol. Mindez pedig, együtt az alak és hátér eltérő észleléséből

fakadó, és immár közös felelősséget generáló kölcsönös értetlenséggel, félő, hogy mégoly építő szándékok ellenére is a szakadék mélyüléséhez vezet.

Az MCC-ben lezajlott, várakozáson felül békés hangvételű vita után ugyanis az volt az érzésem, mintha a a különböző tudósítások szerzői⁶ nem ugyanazt a beszélgetést hallották volna. Ami a Gyarmathy Éva által megjelenített narratívában számomra

az általa preferált szakember felkészült, míg a vitapartnerre komolyan vehetetlen

– és a vitáról hozzám hasonló attitűddel tudósító kollégáim számára – tartalmas és inspiráló volt, azt mások (a beszámolójuk hangneme alapján interpretálva) részben üres lufinak, részben felelőtlen lázongásnak érezték. Ami viszont Setényi János részéről nekem ijesztő, felületes vagy felelőtlen véleménynek tűnt – és a tudósítások egyik felében így is jelent meg –, azt más beszámolók hiteles és megalapozott gondolatként közölték. Gyakori jelenség, és most is előfordult, hogy a tudósító hosszabban, részletgazdagabban közli annak a szakembernek az érvelését, akivel egyetért (akit tehát

alakként érzékel), és akinek a véleményét, felkészültségét így alapsabbnak látjuk a megszűlő összefoglalóban, mint a vitapartnerét, akinek az érvrendszere ho-

mályban marad. Emiatt azonban a beszámolók éppen ellenkező hatást váltanak ki, mint amit a vitától reméltünk: az olvasó a saját véleménybuborékjában elérhető tudósításból tájékozódik, és megerősödik abban, hogy az általa preferált szakember felkészült, míg a vitapartnerre komolyan vehetetlen; ráadásul a sajátjától eltérő véleményt – ami a gondolkodását árnyalva a

⁶ [1] Kincse Szabolcs tudósítása a *Szabad Vonalzó* oldalon (2024. május 16.): „Egyezzzünk ki döntetlenben!” – oktatáspolitikai vita az MCC-ben. Letöltés: <https://www.szavon.hu/2024/05/16/egyezzzunk-ki-dontetlenben-oktataspolitikai-vita-az-mcc-ben/>

A *Tanító Online* Facebook-bejegyzései (2024. május 17. és május 19.). Letöltés: https://www.facebook.com/tanitonline.hu/posts/pfbid02pFzTiVQ1mVDSVTm4nkNomjoUgdAYwovJnUFdxje1FGnzB4zLDt3jvCVVdsJ5GuGEL?locale=hu_HU; https://www.facebook.com/tanitonline.hu/posts/pfbid02QZFiyJo1T1p1UtR4kL96HrEadYhS2xFSbzpbBjNRdiXyVr3eziBPbN34ZTKhbsT1?locale=hu_HU

A Tanuláskutató Intézet tudósítása (2024. május 17.): Vissza a jövőbe? Oktatáspolitikai vita a gyermeink jövőjéről. Letöltés: <https://tanulaskutatoiintezet.hu/hir/vissza-a-jovobe-oktataspolitikai-vita-a-gyermeink-jovojerol-1>

[2] A Mandiner tudósítása (2024. május 18.): Szilárd alapokon áll a konzervatív oktatás, de a részletekben flexibilis – az MCC-ben vitáztak a szakértők! Letöltés: <https://mandiner.hu/belfold/2024/05/szilard-alapokon-all-a-konzervativ-oktatasi-de-a-reszletekben-flexibilis-az-mcc-ben-vitaztak-a-szakertok>

diskurzust előmozdíthatná – érdemben nem ismerheti meg.⁷

A reménybeli közeledésnek ennél is nagyobb akadálya, hogy a tudósítók az alapvető értelmiségi és tudományos normák tükrében is teljességgel ellentétesen érzékeltették (és talán érzékelték is) a szereplőket. A tényekre alapozott érvelést, illetve ennek hiányát a saját elkötelezettségüktől függően tulajdonították az egyik, vagy épp a másik szereplőnek: „Setényi nem tett sokat azért, hogy ’tudományosnak’ tűnjön a mondanója. Személyes élményekkel, adomákkal, ahogy mondta, ’bonbonmeggyekkel’ gazdagított fejtegetései nem kutatóintézeti vezetői idéztek...”, míg „...Gyarmathy kérlelhetetlenül szembesítette az adatokkal” [1] – olvashatjuk az egyik beszámolóban, miközben a másik egy olyan

részletet emel ki, amely pont az ellenkezőjét üzeni ennek: „Setényi óvatosságra intett, és hazai/nemzetközi statisztikákkal árnyalta a problémás

gyerekek fogalmi keretét.” [2]. Szögesen ellentétes a különböző beszámolóban a két szereplő megítélése abból a szempontból is, hogy a megszólalásaikban mennyiben látja a tudósító a társadalmi felelősségtudatot tükröződni. A Mandiner vizuálisan is kiemeli, hogy

„Gyarmathy szerint [...] pont ez lenne a cél, hogy felrobbantsuk a teljes rendszert. Setényi ezzel szemben aggodalmát fejezte ki: ha a jelenlegi rendszert bárki megszüntetné, mi lenne helyette? Erre Gyarmathy nem tudott alternatívát mutatni.” [2]

Ezzel szemben a *Szabad Vonalzó* így értékel:

„Setényi mondanója alapján nehéz volt nem arra gondolni, hogy politikai megrendelést szállít le: érvei legjobb esetben is populisták, gyengék, alátámasztatlannak voltak...” [1].

Hasonló példapárok sorával lehetne alátámasztani, hogy ami ebben a vitában egyesek számára „fiatal lánynak” látszott, azt mások „öregasszonynak” érzékelték. Ez pedig azt jelenti, hogy nagyon messze vagyunk egymás értésétől. Nem, nem a konszenzusról, még csak nem is az elfogadásról beszélek, mindössze arról, ami az érdemi párbeszéd alapvető feltétele lenne: az *értés* ebben

az összefüggésben annyit jelent, hogy egyáltalán látjuk a másik által felvázolt vonásokat, *el tudjuk ismételni* egymás álláspontját. Mert az eseményről született szét-

tartó beszámolók arról árulkodnak, hogy momentán nagyon messze vagyunk ettől.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy nem volt könnyű dolga a tudósítóknak, hiszen a beszélgetésben, a facilitátor Gloviczki Zoltán erőfeszítései ellenére, tényleg nem született olyan – legalább időlegesen, a találkozó erejéig érvényes – közös problémafelvetés, amely köré a vita szerveződhetett volna. Már a témajavaslatokból világossá vált, hogy két párhuzamos narratíva születik: míg Gyarmathy Éva az iskolában megjelenő gyerekek személyét helyezi középpontba, és az ő szükségleteiből vezeti le az iskola feladatát, addig Setényi János egészen máshonnan

⁷ A terjedelmi viszonyokra vonatkozó kritika a Tanuláskutató Intézet és a Mandiner tudósítását illeti.

indul: az iskoláról mint társadalmi intézményről, annak társadalmi feladatáról beszél. A saját közönségük számára, ahogy az a tudósításokból tükröződik, mindketten meggyőző, koherens narratívát mutatnak fel, amely azonban a hallgatók másik felének – és erről a már idézett beszámolók mellett a rendezvény közösségimédia-utólete is tanúskodik – idegen marad.

Ezen a ponton szívesen érvelnék amellett (az elmaradt vitában megélt hiányérzetet kompenzálva), hogy miért és hogyan volna lehetséges a sokféleséget közeppontba állító, méltányos (a társadalmi esélyek egyenlőtlenségét csökkentő), a személyes jóllétet értékként tételező, derűs, nyitott iskolavilágot és oktatási rendszert kialakítani. Szívesen próbálnám meggyőzni mindennek a *szükséges és lehetséges*⁸ voltáról azokat, akik az iskola szelekciós funkciójában, a veritékkel megszerzett tudás értékében hisznek (és igen, a szóhasználaton is érződik, hogy felszínesen interpretálok). Ezen a találkozón azonban a beszélgetők – sok más égető kérdés megvitatásával együtt – nem kerítettek sort ilyesmire. A fent jelzettekre utaló mondanivaló nem hangzott el a pulpitusról, és nem érvényesült a közönség soraiból érkező kérdésekben sem, ami nem is csoda: mindennek a kibontása, megvitatása nem megy másfél órában, és nem megy a párhuzamos narratívák vetélkedésében. Ezért kár, hogy a legnagyobb kihívás, a

ugyanebben a riadt
értetlenségben állnak
egymással szemben egy-egy
iskolai osztályon belül

közös probléma megfogalmazása ezúttal nem sikerült. A vélemények mélységükben nem interferáltak, és a *táborok* vélekedése, problémaérzékelése – ahogy az esemény utóéletét a közösségi médiában figyelem – jöttányit se változott. Az esemény újraélése megint nem a vita folytatását, az elhangzottak továbbgondolását szolgálja – azt inkább csoportképző erőként, az érzelmi kötődés megerősítésére használják a kisközösségek. Így pedig nemcsak azt erősítik meg, ami az adott véle-

ményközösséget összeköti, hanem azt is, ami a többiekől őket elválasztja. Annál is inkább, mert a csoportképző erőt gyakran a másik felet dehonesztáló megjegyzések szolgáltatják.

És mivel a vitán megismert két narratíva sok tekintetben leképezi a gyermekközpontú és a tekintélyelvű beállítódásnak a társadalomba mélyen beágyazott kettősségét, fontos felfigyelnünk a rendezvény utóéletében tapasztalt kettősségre. Mert ugyanebben a riadt értetlenségben állnak egymással szemben egy-egy iskolai osztályon belül az eltérő attitűdű szülők, a tantestületben a kollégák, illetve sokszor a szülők és a tanárok. Azokat a kérdéseket, amelyeket ebben a beszélgetésben párhuzamos narratívákba és furcsa látszatkompromisszumokba⁹ szelídítettek a résztvevők, meg kell tudnunk vitatni egymással, és olyan válaszokat kell találnunk, amely azoknak – a szülőknek, tanulóknak és pedagógusoknak – is érthető és

⁸ A szófordulatot a Civil Közoktatási Platform kiadásában frissen megjelent kötet címéből kölcsönöztem. Nahalka István és Radó Péter (szerk., 2024): *Szükséges és lehetséges. Egy közösen megalkotott oktatáspolitikai koncepció*. CKP Alapítvány a Tanszabadságért, Budapest.

⁹ A beszélgetés egy pontján például elhangzott Setényi Jánostól a javaslat, hogy az alsó tagozaton helye lehet a gyerekek szükségleteiből kiinduló tevékenységnek, de a felső tagozaton át kell adja a helyét a teljesítményközpontú megközelítésnek.

elfogadható, akiknek a bőrére megy a játék. Ehhez azonban legelőször is meg kell tanulnunk beszélni egymással. Meg kell tanulnunk *a másikra* figyelni, és nem a saját fantáziánkból lehívni a vitapartner feltételezett álláspontját. (A beszélgetés egy pontján Setényi hosszan méltatta a megengedő

pszichológusi nézőpontot

– Gyarmathy azonban jelezte, hogy egyáltalán nem erről beszél: az általa vízionált pedagógiai környezetben nem megengedésről, hanem a gyerek

döntési lehetőségéről és a saját döntésében való felelősségéről van szó. Az egyetértés, de a szembenállás sem valódi, ha az a saját, másiktól alkotott fantáziánkban születik meg.)

Épp ezért mindaz, ami az MCC-ben szervezett vita kapcsán történt, arra lehet alkalmas, hogy felnyissa a szemünket: ha szeretnénk szót érteni egymással, akkor mindent meg kell tennünk azért, hogy a másik mondandóját – az általa rajzolt *alakot* – a maga valójában, torzító értelmezések nélkül lássuk meg. Csak innen indulva van

a szembenállás sem valódi, ha az a saját, másiktól alkotott fantáziánkban születik meg

egyáltalán esélye, hogy eljussunk a közös kérdésekhez, és azok mentén érdemi párbeszéd induljon az iskoláink jövőjéről. Ha olyan oktatási rendszert szeretnénk működtetni, amelyben minden iskolahasználó biztonságban érzi magát, és amelyik mindenki számára perspektívát nyújt, ennek a

párbeszédnek nincs alternatívája. Ehhez azonban a kölcsönös gyanakvást, a másik indítékairól és szándékairól – kérdezés helyett – történő fantáziálást sürgősen abba kell

hagyni. A felelősség ebben a tekintetben közös. Ám annak a felelőssége, hogy lesznek-e és hol lesznek azok a terek, ahol ezeket a vitákat széles szakértői körben – és még szélesebb társadalmi felhatalmazással – végig tudjuk vinni, azokat terheli, akik a hatalom és az erőforrások fölött rendelkeznek. Érdemi vita akkor lesz, ha sikerül megértnünk, hogy az oktatásban sem az ország egyik, sem a másik fele nem lehet ellenzékben.

